

Verksamhetsrapport

efter kvalitetsgranskning av skolors arbete mot
trakasserier och kränkande behandling på nätet
vid Prolympia i Norrköpings kommun

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet under våren 2016. Granskningen vid Prolympia i Norrköpings kommun ingår i detta projekt.

Prolympia besöktes den 6 och 7 april 2016. Utredaren Hanna Antonsson och undervisningsrådet Eleonor Duvander har varit ansvariga inspektörer. I denna rapport redovisar Skolinspektionen iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av granskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet genomförs på totalt 24 skolor, 17 kommunala och 7 fristående. När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande rapport. För de skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Bakgrund till och syfte med kvalitetsgranskningen

Användningen av digitala medier har ökat markant och är numera en integrerad del av elevers vardagsliv. På nätet precis som i den fysiska skolmiljön förekommer trakasserier och kränkande behandling av elever.

Diskrimineringslagen och skollagen gör ingen skillnad på var kränkningarna sker. Skolan har en skyldighet att utreda alla påstådda kränkningar som har en koppling till verksamheten, oavsett om de sker på skolan eller på nätet. Det finns dock några viktiga skillnader som gör att det finns skäl att tala om kränkningar på nätet i särskild ordning. De som utsätter andra på nätet upplever ofta att de är anonyma vilket gör att kränkningarna kan bli grövre. Via kommunikation över nätet ser inte heller elever vilken inverkan kränkningen har på personen som utsätts. Det gör att empati och ånger tydligt minskar och kan leda till att kränkningarna fortsätter och blir grövre. Kränkningar på nätet och traditionella kränkningar skiljer sig också i tillgänglighet av den utsatte. Traditionella kränkningar förekommer oftast i skolan under skoldagen medan kränkningar via nätet kan pågå dygnet runt, sju dagar i veckan. Dessutom har kränkningar på nätet en mycket större potentiell publik än traditionella kränkningar. Elevernas interaktion via nätet står ofta utan insyn från vuxenvärlden, vilket gör att kränkningar på nätet kan vara svåra att upptäcka och utreda.

Syftet med kvalitetsgranskningen är att granska om skolor bedriver ett arbete som motverkar trakasserier och kränkande behandling av elever på nätet. En central frågeställning är om skolan har ett främjande arbete som bidrar till att göra eleverna trygga på nätet. Vidare granskas om skolans förebyggande arbete bidrar till att förhindra trakasserier och kränkande behandling av elever på nätet samt om de åtgärder som skolan vidtar leder till att kränkningarna upphör.

Bakgrundsuppgifter om Prolympia

Prolympia är en fristående skola, belägen i Norrköpings kommun och omfattar årskurserna 4 till 9. Skolan har totalt 483 elever och lärarna är organiserade i tre arbetslag. Skolans leds av en rektor och en biträdande rektor.

Av Skolverkets statistik för år 2015 framgår att 79 procent av eleverna uppnått kunskapskraven i alla ämnen och att det genomsnittliga meritvärdet var 212 poäng. Motsvarande genomsnittliga värden för samtliga skolenheter i riket var 77 procent och 225.

Av Skolenkäten våren 2015¹ framgår att 26 procent av skolans elever i årskurs 9 som besvarat enkäten uppger att det stämmer helt och hållet att de känner sig trygga i skolan. Motsvarande värde för samtliga elever i årskurs 9 som besvarat enkäten under 2015 är 51 procent.

Resultat

Har skolan ett främjande arbete som bidrar till att skapa en trygg miljö för eleverna på nätet?

Här bedöms skolans arbete för att skapa trygghet och förstärka respekten för allas lika värde. Granskningen av skolors främjande arbete tar sin utgångspunkt i det generella men fokuserar särskilt på hur arbetet omfattar nätet. Skolans främjande arbete bör vara en del av det vardagliga arbetet samt bedrivas systematiskt och långsiktigt. Centralt är det normkritiska arbetet som innebär att personalen, sinsemellan och tillsammans med eleverna, diskuterar och ifrågasätter egna normer och attityder samt sådana som genomsyrar den pedagogiska verksamheten. Det är också viktigt att personalen är uppmärksam på det språkbruk och den jargong som råder för att motverka att kränkningar banaliseras eller normaliseras.

För att kunna bidra till en trygg miljö på nätet där alla elever blir respekterade som de är behöver personalen ha kunskap om nätet och om elevernas sociala relationer på nätet. Vidare behöver personalen och eleverna ha en gemensam uppfattning om vad som kan utgöra en kränkning på nätet och vad skolan ska reagera på.

Att främja elevers lika rättigheter och möjligheter

Elever och personal uppger att Prolympias främjande arbete genomsyrar det vardagliga arbetet. Eleverna berättar att ett gott klimat mellan elever har skapats genom att de lär känna varandra utanför klasserna, de möter varandra i olika undervisningsgrupper och under specialidrottslektionerna. Lärarna uppger att det innebär en trygghet för

¹ Skolinspektionen genomför Skolenkäten två gånger per år som en del av den regelbundna tillsynen. Under en tvåårsperiod deltar samtliga grund-, grundsär- och gymnasieskolor i Skolenkäten. I varje enkätomgång deltar cirka en fjärdedel av alla skolor i landet. Delar av enkätresultaten redovisas också på Skolverkets webbplats *Välja skola*.

eleverna att ha hemklassrum. Mentorskapet är också viktigt för att eleverna ska känna sig trygga.

Samtlig intervjuad personal uppger att de lägger mycket tid på att bygga relationer med eleverna genom att lyssna, diskutera, äta tillsammans och vara tillgängliga. Rektorn uppger att grunden till den trygga skolan ligger i personalens inställning till relationerna med eleverna. Hon menar att personalen som anställs på skolan ska vara intresserade av att bygga relationer med eleverna. Elevernas bild av relationen mellan elever och lärarna avviker dock från den bild som personalen på skolan ger. Eleverna upplever inte att det finns samma goda stämning med öppenhet och tillgänglighet från alla lärare och mentorer som personalen beskriver.

Eleverna berättar att de ägnade mycket tid i de lägre årskurserna åt att prata om respekt för människors olikheter och lika värde och att det idag är uppenbart och en självklarhet för dem. Det främjande arbetet återfinns både i den dagliga undervisningen och vid teman och projekt samt vid föreläsningar. Eleverna ger exempel på hur lärarna i undervisningen visar klipp kring aktuella händelser som de diskuterar tillsammans. I början av varje termin pratar de om diskrimineringsgrunderna när likabehandlingsplanen går igenom. Eleverna uppger att de har gått igenom den många gånger, alla är med på det och det sitter i ryggmärgen. Lärarna ger också flera varierande exempel på värdegrundsarbete i olika ämnen i undervisningen där de till exempel använder sig av övningar eller särskilda läromedel.

Språkbruket beskrivs som grovt inom kompisgäng men eleverna menar att det inte är värre på den här skolan än i samhället i övrigt. Elever, personal och rektorn uppger att det råder en nolltolerans mot nedvärderande språkbruk och jargong. Personalen uppger att de är uppmärksamma på det språkbruk som råder och de diskuterar tillsammans med eleverna när fall uppkommer. Eleverna bekräftar denna bild, språkbruket är grovt och personalen reagerar och säger till direkt. Eleverna kan resonera kring vad som är okej och vad som inte är okej att säga. Lärarna uppger att de har uppmärksammat att pojkarna har en hårdare jargong ansikte mot ansikte än vad flickorna har. De använder istället ett hårdare språk mot varandra på nätet.

Lärarna uppger att de i undervisningen diskuterar rådande normer på skolan med eleverna. De kan dock inte ge exempel på några normkritiska resonemang i undervisningen som har koppling till rådande normer på skolan. Eleverna ger i intervjuerna inga exempel på normer i skolan utan menar att man får vara och känna som man vill. Av elevintervjuerna framgår att alla blir accepterade som de är och om en elev känner för att ha på sig något som sticker ut så kan eleven det, men tysta personer kanske inte skulle våga göra det. Eleverna uppger också att man ska tycka om sport på skolan och att det finns elever som är duktiga i idrott. Rektorn uppger att avvikelser från normer inte har setts som något problem på skolan. Svaren i de enkäter som genomfördes inför Skolinspektionens besök stödjer ovanstående resonemang. En hög andel av personalen (95 procent) uppger att normer diskuteras medan motsvarande andel för eleverna som besvarat enkäten är cirka 60 procent.

Att skapa en trygg miljö på nätet

Skolans personal och rektorn uppger att deras förhållningssätt är att kränkningar på nätet inte särskiljs från värdegrundsarbetet i stort utan ingår som en naturlig del däri. De menar också att det är bättre med diskussion och information istället för förbud och begränsningar. Skolan använder heller inga begränsningar som inskränker elevernas möjligheter att använda olika sociala medier eller använda olika sidor på nätet. Samtliga personalgrupper ger exempel på hur de pratar med eleverna om hur sociala medier kan användas på ett bra sätt. Flera lärare valde att använda exempelvis Periscope i undervisningen för att på ett positivt sätt visa vad det kan användas till. Rektorn menar att de tror på att informera och upplysa om till exempel olika applikationer i stället för att förbjuda. I årskurs 4 genomförs en temavecka som rör etikett på nätet och som sedan återkommer i de högre årskurserna på olika sätt. Rektorn anser också att personalen har den kunskap de behöver för att kunna motverka kränkningar på nätet.

Personalen på skolan uppger att de har mycket god kunskap om nätet och vad eleverna kan utsätta andra och utsättas för själva. Personalen uppger också att lärare och elever samtalar om goda och dåliga sidor med nätet. Lärarna uppger att de frågar eleverna om hur "läget är" på nätet och att eleverna kommer till dem om något inträffar. De uppger också att det är viktigt för dem att förstå elevernas nätvanor. Eleverna är inte riktigt lika öppna mot lärarna som lärarna uppger att de är, några elever uppger exempelvis att de kanske inte vill att lärarna eller någon annan personal på skolan ska känna till vad de gör på nätet.

Det finns ordningsregler för hur iPads och mobiltelefoner ska användas under skoltid och hur skolans iPads får användas på fritiden. I ordningsreglerna finns inskrivet att skolledningen när som helst kan gå in och titta vilka sidor eleverna har varit inne på. Rektorn uppger att diskussionen om hur iPaden ska användas är aktuell varje dag.

Personalen och eleverna har en gemensam bild av hur långt skolans ansvar sträcker sig när det gäller kränkningar på nätet. Samtliga intervjugrupper ger liknande bilder av hur en händelse som inträffar efter skoltid, på helgen eller på ett lov men som påverkar eleven i skolan blir skolans ansvar. Några elever uttrycker dock att skolan inte bör lägga sig i vad de gör hemma på nätet.

Utöver mentor och lärare finns det en tydligt utpekad person på skolan som eleverna kan vända sig till om de vill prata om något som har hänt på nätet eller någon annan stans.

Samtliga intervjugrupper, elever som personal på skolan, uppger att kränkningar på nätet är ovanligt. I den dokumentation som Skolinspektionen begärt in inför besöket framgår att det under det senaste halvåret inte förekommit någon. I skolans egen kartläggning och i den enkät som Skolinspektionen genomfört inför besöket uppger både elever och personal att kränkningar på nätet sker mer frekvent än så. 26 procent av eleverna svarar att det sker flera gånger i veckan och 32 procent att det sker någon gång i månaden.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att skolans främjande arbete för att skapa en trygg miljö för eleverna på nätet fungerar väl till övervägande del, men behöver utvecklas vad gäller relationen mellan personal och elever samt det normkritiska arbetet. Skolans personal behöver på ett mer systematiskt sätt diskutera och ifrågasätta de normer som finns på skolan för att tillsammans med eleverna diskutera hur normer kan leda till att elever kränks såväl i skolan som på nätet. Att bilden av hur relationerna mellan personal och elever ser ut skiljer sig så mycket mellan elever och personal indikerar ett område som skolan behöver arbeta mer med. Stärkta relationer och därmed ökat förtroende för lärare och personal från elevernas sida är en viktig del i det främjande arbetet.

Bedriver skolan ett förebyggande arbete som bidrar till att förhindra trakasserier och kränkande behandling på nätet?

Här bedöms skolans arbete för att avvärja identifierade risker för trakasserier och kränkande behandling på nätet. Arbetet bedrivs på förekommen anledning. Skolan bör i det förebyggande arbetet regelbundet kartlägga elevernas trygghet på nätet samt deras uppfattning om förekomsten av trakasserier och kränkande behandling på nätet. Därefter bör skolan analysera resultatet av kartläggningen för att identifiera risker för trakasserier och kränkande behandling på nätet och i samband med analysen även utvärdera tidigare insatser för att förebygga trakasserier och kränkande behandling på nätet. Utifrån de identifierade riskerna bör skolan sätta upp mål för arbetet samt planera vilka insatser som ska genomföras för att nå målen. Ett framgångsrikt arbete kännetecknas av att eleverna involveras i hela processen.

Vidare bedöms om skolan har en likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling som tydliggör och stärker arbetet mot trakasserier och kränkande behandling på nätet.

Att förebygga trakasserier och kränkande behandling på nätet

Skolan genomför regelbundet kartläggningar av elevernas trygghet på skolan där utsatthet på nätet ingår. Genom att analysera kartläggningen kan skolan identifiera risker för kränkningar på nätet.

Rektorn med ledningsgrupp, elevhälsa och lärarlag analyserar i olika stor utsträckning resultaten av enkäten. Flera intervjugrupper menar dock att de fått ta ställning till ett färdigt resultat istället för att vara med och diskutera och analysera. Eleverna är den grupp som tydligast ger uttryck för denna åsikt.

Rektorn uppger att de analyserat och omvärderat tidigare års insatser för att nå årets mål. För innevarande läsår är insatserna språkbruk och vuxennärvaro. Dessa åtgärder återfinns också i årets likabehandlingsplan. Trygghetsteamet, i den form som används vid skolbesöket, startades hösten 2015 som en direkt åtgärd utifrån svaren i kartläggningen 2015 där eleverna gav uttryck för att de vuxna behövde vara mer närvarande bland eleverna.

Eleverna beskriver sin delaktighet i det förebyggande arbetet som mycket liten. Rektorn uppger att elevrådet fått lämna synpunkter på kartläggningen och tanken är att dessa synpunkter ska ha förankrats hos samtliga elever genom klassråd. De elevgrupper som Skolinspektionen intervjuade känner inte igen att de fått diskutera resultatet av den kartläggning som görs på skolan. Resultatet presenterades däremot vid ett tillfälle under året.

Skolans likabehandlingsplan

Skolans personal och rektorn uppger att likabehandlingsplanen är ett levande dokument som används i det vardagliga arbetet. Enligt intervjuad personal blir de påmind av rektorn om att de ska veta vad som står i den och vilka rutiner som gäller. På anställningsintervjuer är likabehandlingsplanen ett viktigt dokument liksom vid nyanställningar eftersom rektorns ambition är att alla anställda ska veta vad skolan står för.

Skolans likabehandlingsplan har en tydlig koppling till de slutsatser som personal på skolan dragit av de kartläggningar som finns. Som underlag för planen finns en elevenkät och en diskussion där personalen diskuterat elevenkätens resultat. I likabehandlingsplanen finns en tydlig koppling mellan vilka insatser som ska vidtas och målen som ska uppnås under läsåret. Det är tydligt hur insatserna ska följas upp och utvärderas. Tidigare års insatser och en utvärdering av dem återfinns också i likabehandlingsplanen.

Likabehandlingsplanen innehåller inga särskilda skrivningar om hur skolans personal ska gå tillväga om det sker en kränkning på nätet. Rektor och övrig personal uppger i intervjuer att anledningen till detta är att de inter särskiljer kränkningar på nätet. Kränkningar som sker där ska behandlas på samma sätt som om kränkningen sker någon annan stans. Det finns tydliga rutiner i likabehandlingsplanen för hur anmälan av kränkningar ska gå till.

Eleverna uppger att de får ta ställning till en färdig likabehandlingsplan vid varje läsårs start. Eleverna beskriver att de går igenom den tillsammans med sina mentorer och sätter upp den i klassrummet. Rektorn kan inte ge exempel på något förslag från eleverna som påverkat innehållet i planen under innevarande läsår. Den enkät som Skolinspektionen genomfört inför besöket på skolan stödjer denna bild. 60 procent av de elever som uppger att de känner till planen uppger att de inte varit delaktiga i framtandet av planen.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att skolans arbete för att förebygga trakasserier och kränkande behandling på nätet fungerar väl till övervägande del men behöver utvecklas vad gäller elevernas delaktighet. Eleverna behöver göras delaktiga i diskussioner kring kartläggningen efter att den har genomförts, hur svaren ska tolkas och analyseras samt de mål och insatser som sätts upp efter att kartläggningen har gjorts. Eleverna behöver också få större inflytande i hur likabehandlingsplanen utformas.

Vidtas åtgärder om elever utsätts för trakasserier och kränkande behandling på nätet?

Här bedöms skolans arbete för att utreda och åtgärda trakasserier och kränkande behandling på nätet. Skolan bör ha rutiner för hur akuta situationer ska hanteras och lösas när elever har utsatts för trakasserier eller kränkande behandling. Skyldigheten att utreda uppgifter om trakasserier eller kränkande behandling inträder så snart någon i verksamheten får kännedom om att en elev anser sig har blivit utsatt för detta. Åtgärderna som vidtas bör grundas på utredningen i det enskilda fallet och riktas till såväl den elev som blivit utsatt som till den eller de som utövat kränkningen. Åtgärderna bör följas upp och utvärderas för att verksamheten ska kunna förvissa sig om att de leder till att kränkningarna upphör och inte upprepas. Skolan bör också följa upp och analysera om de enskilda fallen av kränkningar på nätet är del av ett större mönster som har sin grund i generella problem i skolan.

Vidare bedöms om skolan har fungerande system och rutiner för att anmäla uppgifter om trakasserier och kränkande behandling till rektorn och från rektorn vidare till huvudmannen.

Av dokument framgår att skolan har rutiner för att utreda och åtgärda fall av trakasserier och kränkande behandling såväl i skolan som på nätet. Eftersom skolan inte särskiljer kränkningar på nätet från övriga kränkningar används dessa rutiner för samtliga kränkningar som sker. För att förhindra kränkningar på nätet har skolan satsat på information och diskussion kring nätet uppger rektorn.

Skolan använder sig av så kallade händelserapporter när något inträffar. Flera personalgrupper menar att synliggörande av kränkningar och andra händelser är det enda som leder framåt. Skolledningens kännedom om de ärenden som finns ses också som en framgångsfaktor av intervjuad personal.

Rektor och personal uppger att alla händelser som kommer till personalens kännedom också kommer till rektorns kännedom. Är det som inträffat en kränkning utreds händelsen och åtgärder sätts in till dess kränkningen eller kränkningarna upphör. Det finns en person på skolan, förutom rektorn, som har ett utpekat ansvar för att ha en övergripande bild av aktuella kränkningsärenden på skolan. Denna person återfinns också i elevhälsan och i trygghetsteamet. Samtliga ärenden följs upp kontinuerligt och finns dessutom aktuella hos rektorn.

Rektorn och personal uppger att när en ny person anställs på skolan är likabehandlingsplanen med dess rutiner för att anmäla uppgifter om trakasserier och kränkande behandling till rektorn en viktig del. Samtliga intervjuade personalgrupper uppger att de känner till hur ett sådant ärende ska hanteras. Systemet med händelserapporter gör också att alla fall av trakasserier och kränkande behandling som kommer till personalens kännedom anmäls till rektorn på en särskild blankett. Rektor uppger att de sedan anmäler vidare till huvudmannen och sådan är också den nedskrivna rutinen i likabehandlingsplanen.

Rektorn och personalen ger exempel på uppföljning av ärenden både på individnivå, på skolnivå och i ett vidare systemperspektiv. De åtgärder som sätts in omfattar större elevgrupper än bara den eller de utsatta eller den eller de som utsätter. Rektorn ger exempel på hur kränkningar som rör språkbruk kan ha sin grund i skolans idrottsinriktningar och samhället i övrigt. Uppföljningar av insatser som gjorts sker också i elevrådet där skolledningen deltar uppger rektorn.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att skolans arbete för att åtgärda trakasserier och kränkande behandling på nätet fungerar väl. Rutinerna på skolan är mycket tydligt utformade och dokumenterade och de utredningar som görs följer också dessa rutiner. Systemet med händelserapporter gör också att rektorn får all information och kan anmäla samtliga fall av kränkande behandling vidare till huvudmannen.

Metod och underlag

Kvalitetsgranskningen av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling på nätet utgår från skolbesök där underlag samlas in genom att inspektörerna intervjuar elever, lärare, andra medarbetare och rektorer.

Inför besöket genomförs också en enkät riktad till elever och personal i årskurserna 7-9. Syftet med enkäterna är att svaren ska ge inspektörerna en första bild av läget på skolan. Enkäten är frivillig för eleverna att delta i. När inspektörerna kommer till skolan har de studerat svaren på enkäten och läst olika dokument, bland annat skolans likabehandlingsplan/plan mot kränkande behandling samt kartläggningar som ligger till grund för skolans insatser för att förebygga kränkningar på nätet.

Skolinspektionens bedömningar av skolors arbete mot trakasserier och kränkande behandling tar sin utgångspunkt i aktuella bestämmelser i diskrimineringslagen och skollagen samt Skolverkets allmänna råd om arbetet mot diskriminering och kränkande behandling. Aktuell forskning är också ett viktigt underlag för att bedöma kvaliteten i det arbete som skolan genomför.